

ORTADOĞU TÜRKİYE İÇİN

NEDEN ÖNEMLİ?

“

Dünyayı tedirgin eden terör olaylarından Batı'da ırkçılığı artıran kaçak göçlere kadar, en çok iç göçün ve ölümün olduğu ve dış müdahalenin sıkça görüldüğü bir bölgedir. Bu yazıda bu kadar sorunla anılan bölgenin Türkiye için neden önemli olduğunu tartışacağız.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal
ORSAM Başkanı

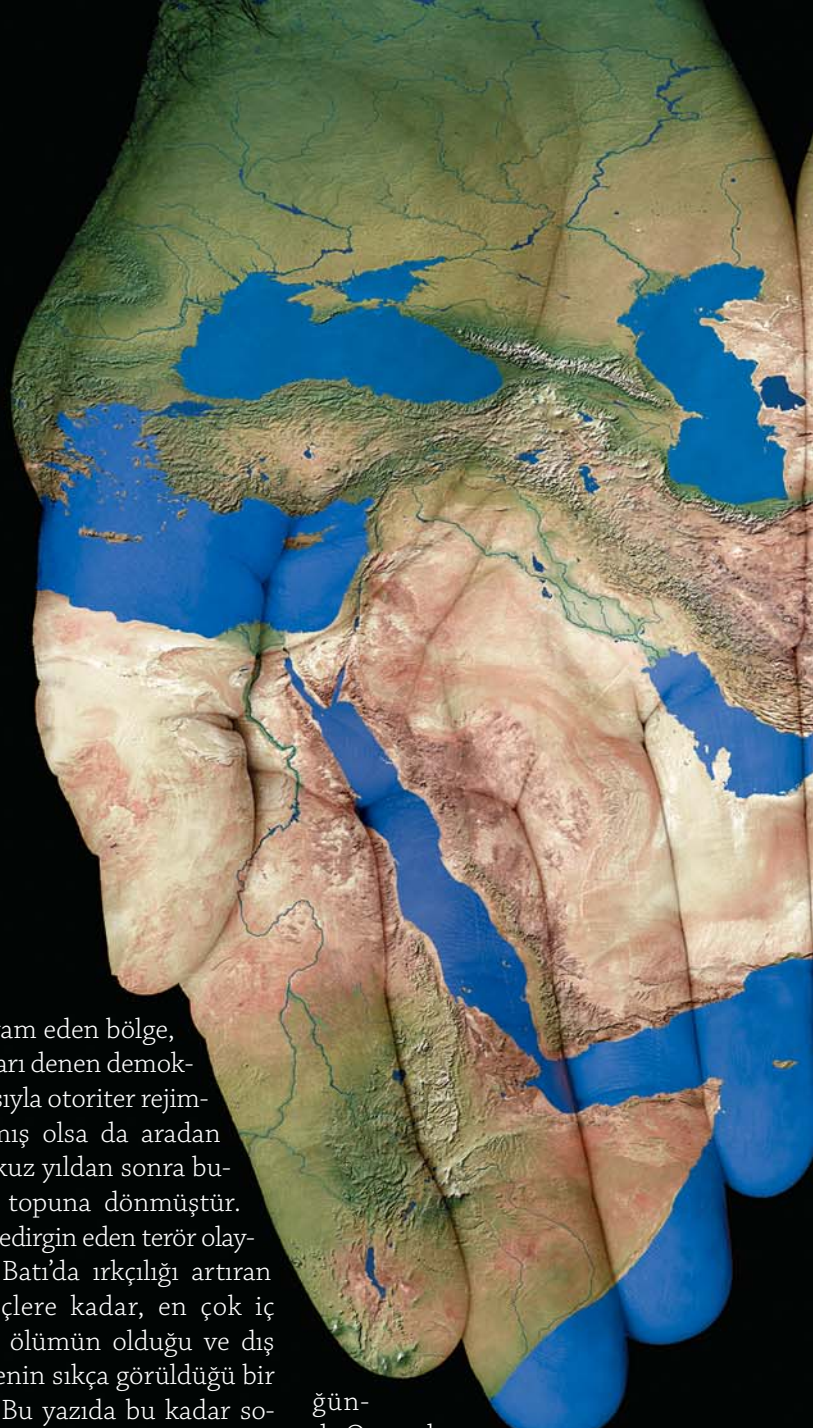
Ortadoğu ve daha geniş anlamda Fas'tan Körfez'e kadar uzanan Arap Dünyası bugün büyük bir değişim geçirmektedir. Uzun süre sessiz ve

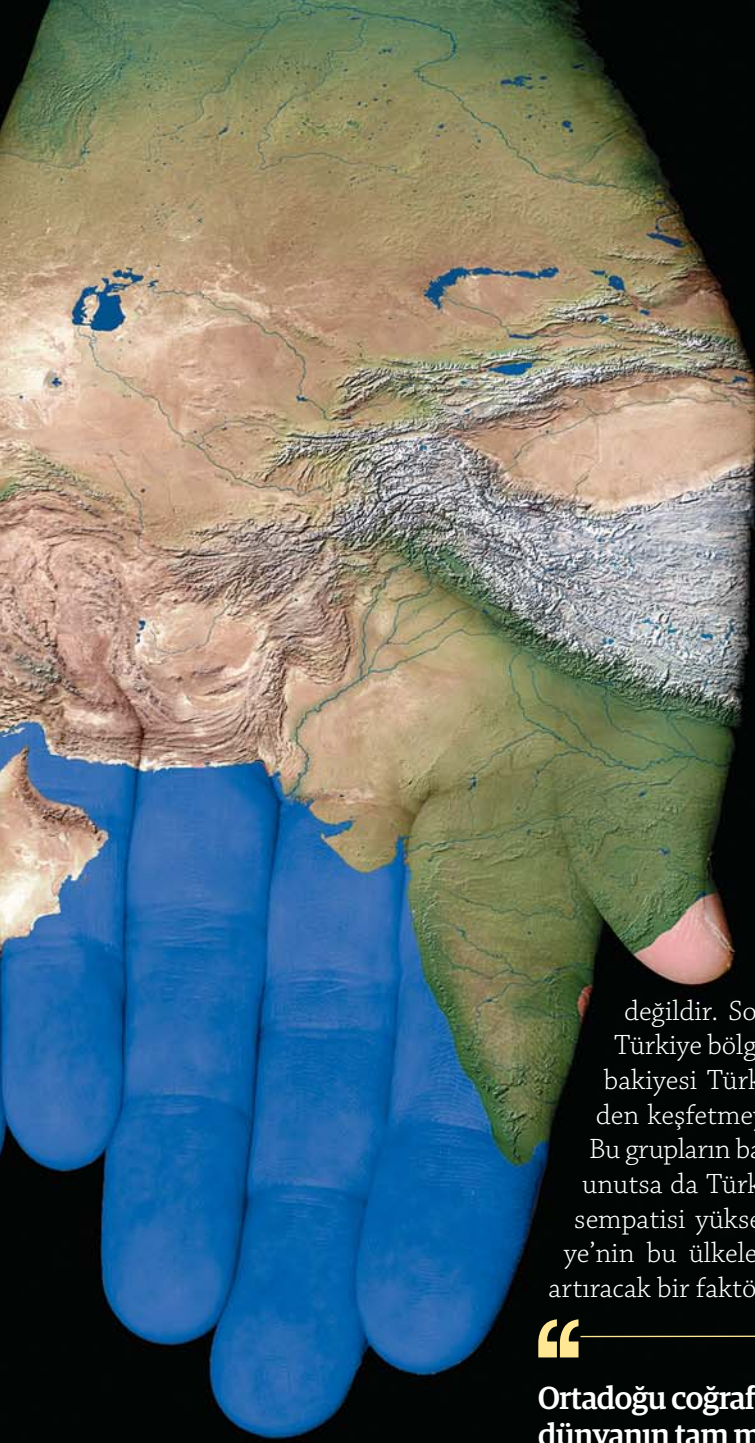
sakin devam eden bölge, Arap Baharı denen demokrasi arayışıyla otoriter rejimleri sarsmış olsa da aradan geçen dokuz yıldan sonra bugün ateş topuna dönmüştür. Dünyayı tedirgin eden terör olaylarından Batı'da ırkçılığı artıran kaçak göçlere kadar, en çok iç göçün ve ölümün olduğu ve dış müdahalenin sıkça görüldüğü bir bölgedir. Bu yazıda bu kadar sorunla anılan bölgenin Türkiye için neden önemli olduğunu tartışacağız.

Türkiye ve Ortadoğu arasındaki Tarihsel Bağlar ve Ortadoğu'nun Ekonomik-Stratejik Önemi

Türkiye ile geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika arasında derin tarihi bağlar vardır. Türklerin öncülü-

ğünde Osmanlı İmparatorluğu bölgeyi yaklaşık dört yüz yıl yönetmiş ve Batı Akdeniz'den Hin Okyanusu'na kadar güvenliği sağlamıştır. Bugün objektif Arap tarihçileri Osmanlı'nın bölgeyi uzun süre Batı işgal ve sömürsünden koruduğunu takdir ederler. Aynı dönemde bu geniş coğrafya ile Anadolu, Balkanlar ve Kafkaslarla ciddi bir birlik oluşmuştur.

Birliktelik içinde ciddi bir toplumsal ve kültürel etkileşim de meydana gelmiştir.

Irak'tan Filistin'e bölgede kalan Türkmenlerin yanında Cezayir'den Libya'ya; Türklerle yerli Arapların çocuklarından oluşan Koloğlular, Mısır ve civarında ister doğrudan Orta Asya'dan Mısır'a yerleşenler olsun isterse Anadolu ve Balkanlardan gelen Türklerin sayısı az

değildir. Son dönemlerde Türkiye bölgedeki Osmanlı bakiyesi Türk nüfusu yeniden keşfetmeye başlamıştır. Bu grupların bazıları Türkçeyi unutsa da Türkiye'ye ilgisi ve sempatisi yüksektir ve Türkiye'nin bu ülkelerde nüfuzunu artıracak bir faktör olabilir.

“

Ortadoğu coğrafi olarak dünyanın tam merkezinde yer alır. Üç büyük dinin üç kutsal mekanı (Mekke, Medine ve Kudüs) bu bölgede yer almaktadır. Hem kuzey-güney hem doğu-batı ekseninde önemli olan bölge, kara ve deniz bağlantıları açısından da son derece önemlidir.

”

Ortadoğu coğrafi olarak dünyanın tam merkezinde yer alır. Üç büyük dinin üç kutsal mekanı (Mekke, Medine ve Kudüs) bu bölgede yer almaktadır. Hem kuzey-güney hem doğu-batı ekseninde önemli olan bölge, kara ve deniz bağlantıları açısından da son derece önemlidir. Dünya ticaretinin büyük bir bölümü bu bölgedeki boğazlardan geçmek zorundadır. Bunların başında Süveyş Kanalı gelir ki dünya ticaretinin yüzde altısı buradan geçer. Bu hattın diğer ucundaki Bâb el-Mendeb'in önemi de Süveyş'ten daha az değildir. Aynı şekilde dünya petrol sevkiyatının dörtte birinin geçtiği Hürmüz Boğazı'nın önemi de açıktır. Bir ticaret ülkesi olarak bu hatlar, Türkiye'nin dünyaya açılması için oldukça kritiktir.

Ortadoğu'daki petrol ve gaz rezervlerinin dünya enerji kaynakları açısından ne derece önemli olduğu bilinmektedir. Körfez ülkelerinin yanı sıra Kuzey Afrika ülkelerinin de oldukça ciddi petrol ve doğal gaz rezervleri bulunmaktadır. Bu kaynaklar Asya'dan Avrupa ve Afrika'ya dünya ekonomisinin işleyişine önemli katkı sağlamaktadır. Türkiye de enerji kaynakları açısından dışa bağımlı bir ülke olarak bölgenin petrol ve ekonomisine çok bağımlıdır. Daha önce ideolojik gerekçelerle Ortadoğu'ya uzak duran Türkiye, 1970'lerdeki petrol ambargosu ile maliyetleri yükselince bölgenin önemini kavramaya başlamıştır. Bugün Doğu Akdeniz'de bulunan doğal gaz kaynakları Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Filistin ve Lübnan gibi Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cum-

Tablo: 1 Türkiye'nin Bazı Ülkelerle Dış Ticareti (2018) – Milyar Dolar

Ülkeler	İhracat	İthalat	Fark
Almanya	16,1	20,4	-4,3
Fransa	7,3	7,5	-0,2
Çin	2,9	20,7	-17,8
Irak	8,3	4,7	+3,6
Mısır	3,0	2,3	+0,8
İsrail	3,9	1,7	+2,2

huriyeti'nin (KKTC) de bölgede gaz rezervleri üzerindeki haklarına oldubitti ile zarar verilmek istenmektedir. Bu konuda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklarını savunmak için ciddi çaba gösterdiği görülmektedir.

Türkiye ekonomisi hem üretim hem pazar açısından Ortadoğu'daki kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, bir fabrika kurmak için önce sermayeye ihtiyaç vardır. Bu sermaye petrol ülkelerinde yeterince vardır ve ABD, Avrupa, Çin ve Hindistan gibi tüm dünya ülkeleri bu sermayeyi kendi ülkelere çekmek amacı ile yoğun faaliyet yürütmektedir. Bu sermayeden aslan payını Batı ülkeleri olsa da Türkiye'ye bölgeden yönelen doğrudan yabancı yatırımlar oldukça yüksek orandadır. Bunun yanı sıra, Fabrika kurulduktan sonra üretmek ve nakletmek için enerjiye ihtiyaç vardır. Türkiye elektrik enerjisinin yaklaşık yarısını Ortadoğu temelli kaynaklardan karşılamaktadır. Aynı şekilde, bir fabrika ürettiği ürünleri satmak için de pazara ihtiyacı vardır. Ortadoğu ülkeleri, Türkiye için ciddi bir pazardır. Türkiye; Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerle ticaret

açığı verirken, Ortadoğu ülkeleriyle olan ticaretinde ticaret fazlası vermekte ve bu durum dış ticaret açığı olan Türkiye'ye olumlu yansımaktadır.

“

Misak-ı Milli'nin öngördüğü şekilde Arap halkları 100 yıl geçmesine rağmen kendi kaderlerine güçlü şekilde karar verememiş gözükmektedirler. Sömürge mirasının çizdiği ülke sınırları bağımsızlıktan sonra bile dahi devam ettiği için bölgedeki parçalanmışlık devam etmektedir.

”

Bölge Ülkelerindeki Sorunlar ve Türkiye'nin Yönelimi

Bölge ülkeleri, her ne kadar bugün ciddi krizlerle karşı karşıya kalsa da bu kriz ve çatışmalar bölge halklarının bu çatışmaları tercih etmesinden değil; bölgesel-küresel dış müdahalelerden kaynaklanmaktadır. Millet sistemi olarak dünya literatüre geçen Osmanlı döneminde birlikte huzur içinde

yaşama ortamı, sadece büyük dinleri değil aynı zamanda Şii-Sünni birlikteliğini de sağlamıştır. Kısa dönemli güç çatışmaları hariç 400 yıllık sürede Irak, Suriye ve Yemen gibi Şii ve Sünni nüfus oranlarına sahip ülkelerde huzur-barış ortamı sağlanmıştır. Batı işgali başladığında bu mezhep grupları Osmanlı yönetiminin yanında koloni güçlerine karşı direnmiştir. Aynı çerçevede, Osmanlı yönetimi de Misak-ı Milli deklarasyonunda Arap halklarının işgalini reddetmiş ve onların bağımsızlığını savunmuştur.

Misak-ı Milli'nin öngördüğü şekilde Arap halkları 100 yıl geçmesine rağmen kendi kaderlerine güçlü şekilde karar verememiş gözükmektedirler. Sömürge mirasının çizdiği ülke sınırları bağımsızlıktan sonra bile dahi devam ettiği için bölgedeki parçalanmışlık devam etmektedir. Ayrıca, bölge yönetimleri büyük oranda otoriter ve Batı'ya bağımlı rejimler oldukları için ellerindeki zenginlikler kardeş bölge halklarına yeterince adil ve eşit şekilde yansımamaktadır. Ciddi üretim olmadığı için de genç nüfus işsizlik ve yoksulluktan geleceğini dış ülkelerde aramaya mecbur bı-

rakılmaktadır. Bu yüzden Arap Baharı öncesinde dahi yüksek olan dış göç oranları, krizlerden sonra çok daha vahim bir hal almıştır.

Demokrasi ve istikrar ile kalkınan Türkiye, komşu ülkelerin de aynı şekilde demokrasi ve istikrar ile kalkınmasını tercih etmektedir. Bir sanayi, ticaret ve hatta tarım ülkesi olarak bölge ülkelerinin istikrarı ve kalkınması Türkiye'ye ciddi imkanlar sunmaktadır. Tersine bölgedeki çatışmalar, istikrarsızlık, yoksulluk ve ambargolar Türkiye'ye zarar vermektedir. 1990'larda Irak'a uygulanan ambargoların Türkiye ekonomisine zarar verdiği gibi bugün de İran ambargolarından Türkiye'nin ihracatı ve turizmi olumsuz etkilenmektedir. Savaş ve çatışmalardan beslenen bir ülke olmayan Türkiye, bölgede barış ve huzurun sağlanmasını öncelikle insani diplomasisi aracılığı ile sürdürdüğü faaliyetler ile sağlamaya çalışmaktadır.

Ülkelerin uluslararası arenadaki gücü kendi çevrelerinde oluşturduğu ve katıldığı ittifaklarla da doğrudan alakalıdır. Soğuk Savaş (SS) döneminde ülkeler daha çok buldukları kamplara göre politika geliştiriyorlardı. Bugünkü küresel çağda çok boyutlu diplomatik ilişkiler geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu ittifakların birçoğu bölgesel olmakla beraber bölgeden bağımsız ittifaklar da zaman zaman mümkün gözükmemektedir. Doğu-Batı ekseninde Ortadoğu Türkiye için önemli bir ittifak alanı oluşturmaktadır. Bu çerçevede tarihten gelen mirasının yanı sıra göstermiş olduğu belirli kalkınma düzeyi ile Türkiye Ortadoğu'daki ülkelere bu

noktalarda öncülük yapabilecek potansiyeldeki ülkeler arasında yer almaktadır.

Arap Baharı sonrasındaki demokratik talepler, Ortadoğu bölgesinde kökleşme imkanı bulabilseydi bölge ülkelerinin çok daha bağımsız hareket edebileceği ve Türkiye'nin bölgede çok daha fazla müttefik bulabileceği gelişmelerden bahsedilebilirdi. Darbeler ve süregiden çatışmalar bu durumu şimdilik sınırlandırmasına rağmen Arap Baharı süresince Türkiye ve bölge halkları arasında oluşan olumlu ilişkinin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Türkiye ile benzer potansiyele sahip İran ve Suudi Arabistan'ın son dönemde izlediği siyaset, İslam dünyasında ve Arap halkaları arasında olumlu karşılanmamakta ve bu ülkelerin liderlik potansiyelini sınırlandırmaktadır. Benzer potansiyeldeki Mısır ise askeri darbeden sonra çok daha zayıf ve etkisiz bir ülke konumuna dönüşmüştür.

Arap Baharı sonrasındaki demokratik talepler, Ortadoğu bölgesinde kökleşme imkanı bulabilseydi bölge ülkelerinin çok daha bağımsız hareket edebileceği ve Türkiye'nin bölgede çok daha fazla müttefik bulabileceği gelişmelerden bahsedilebilirdi. Darbeler ve süregiden çatışmalar bu durumu şimdilik sı-

nırlandırmasına rağmen Arap Baharı süresince Türkiye ve bölge halkları arasında oluşan olumlu ilişkinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bölge rejimlerinden bazıları Türkiye'ye husumet beslemesine rağmen bu rejimlerde bulunan toplulukların Türkiye'ye bölgesel gelişmelerde güçlü destek vermeyi sürdürdüğü söylenebilir. Örneğin, her yaz sezonu başlamadan önce bazı Körfez ülke medyaları 'Türkiye'ye tatile gitmeyin' diye propaganda yaparken o ülkelerin halkları bu çağrılara kulak vermeden Türkiye'ye tatile gelmekte ve Türk mallarını tercih etmektedirler.

Türkiye'nin Ortadoğu'ya ilgisi bölgede oluşan çatışmaların, göç yoğunluğunun ve çözölemeyen krizlerin kendi güvenliğini etkilemesiyle de yakından alakalıdır. Örneğin, Suriye'deki iç savaşın doğurduğu mülteci sorunu ve bu ülkede yuvalanan IŞİD ve PKK-PYD terörünün Türkiye için oluşturduğu tehditler, Türkiye'yi harekete geçiren meselelerden bazılarıdır. Terör tehdidi yanı sıra Kuzey Suriye'de oluşturulan PKK-PYD varlığı Türkiye'yi güneyden kuşatma anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla, bu tehditleri bertaraf etmek ve oluşturulan kuşatmayı aşmak amacı ile Suriye'ye son Barış Pınarı Harekâtı (BPH) ile birlikte üç önemli askeri operasyon düzenlenmiştir. Bu tür insani ve askeri faaliyetler ile bölgede radikal fikirleri etkisiz hale getirmeyi amaçlayan Türkiye, Mevlana ve Yunus gibi tarihsel değerler ile modern insani değerleri uyumlaştıran Ortadoğu mimarisinin oluşmasına katkı sağlamaya çaba göstermektedir. ■